

KATİLLERİN KATİLİ: SALGIN HASTALIKLAR

Murat BİNGÖL¹

“Mahşerin Dördüncü Atlısı: Salgın ve Bulaşıcı Hastalıkların Tarihi”

Andrew Nıkıforuk, İstanbul 2020, İletişim Yayınları, 286 sayfa

İnsanlık tarihi salgın ve bulaşıcı hastalıkların tahribatıyla günümüze kadar süregelmiştir. Her ziyareti sonrası davetsiz misafirmiş gibi ilgi gören hastalıklar, ev sahiplerine alelacele nasıl kurtulabiliriz endişesi yaratmıştır. Biyolojik kökeni insanın var oluşundan daha da eskiye dayanan mikroplar, bizim algımızdaki gibi davetsiz misafir değildirler. İmparatorluklar kurduğumuz, rezidanslar diktiğimiz, fabrikalar açtığımız ve havalimanları kurduğumuz doğanın gerçek sahibidirler. Doyumsuz açlığımız, şan ve şöhrete olan düşkünlüğümüz, aynı zamanda bilinçsizce sergilediğimiz davranışlar neticesiyle erozyona uğrattığımız doğanın intikamını almak için beklenmedik anlarda ortaya çıkarlar. Yazar Andrew Nıkıforuk, eylemlerimiz neticesiyle davetsiz olarak hayatımıza dâhil ettiğimiz salgın hastalıkların, toplumsal ilişkilerimizi, yaşama ve sevme biçimlerimizi, sevdiklerimizi, inançlarımızı nasıl ve ne türden etkilediğini, insanın doğaya ve tetikçileri olan mikroplara karşı nasıl çaresiz kaldığını *Salgın ve Bulaşıcı Hastalıkların Tarihi*’ni kaleme alarak bizlere aktarmıştır.

Söz konusu eser; bir önsöz, bir giriş, on iki ayrı bölüm ve bir sonsözden müteşekkildir. Kitabın birinci bölümünde; modern tıbbın korkulu rüyası olan bakterilerin, itham edilenin aksine suları temizlediği, atmosferi beslediği ve hiçbir canlının yapamayacağı nitrojen gazını sağladığı açıklanmıştır. Yazar, modern tıpçıların mikropların adını duyar duymaz,

¹ Mardin Artuklu Üniversitesi Antropoloji Bölümü, bngmurat@outlook.com

tüfeğe sarılan avcılar gibi antibiyotiklere sarıldığını nitelemiştir. Aslında söylenilenin aksine mikroplar atalarımızla beraber uyum içerisinde hayat yolculuğunu sürdürügelmiştir. Yazara göre insanlık, uygarlık serüveniyle birlikte ne zaman ki ormanları yakmış, aşırı kalabalıklaşmış, çevreyi kirletmişse o zaman mikroplar tarafından müdahaleye maruz kalmıştır.

Kitabın ikinci bölümünde; Afrikalı çiftçilerin ormanlık alanları erozyona uğratmasıyla meydana gelen sıtma hastalığının ne tür sonuçlar doğurduğu açıklanmıştır. Yüksek sıcaklıkların etkisiyle çamurluk alanların avcıları olan anofeller, hastalığı insanlara ulaştırmıştır. Hastalıkla bağışıklık kazanan yerliler, çeşitli nedenler vasıtasıyla önce Hindistan'a sonra Çin'e ve ardından kolonyal girişimlerde bulunan Avrupalılarla temas kurmuşlardır. Hastalığa yönelik çarenin ne olduğunun bilinmeyişi insanları dine yönlendirmiş ve tüm bölgelerde din statü kazanmıştır. 18. yüzyıla kadar süren sıtma, çamurluk alanların kurutulmasıyla sona ermiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde; cüzzam hastalığının insanlarda yarattığı ölümsüz lekelerden bahsedilmiştir. Fiziksel temaslar sonucu bulaşıcı özellik kazanan hastalığın, genellikle iyi beslenmeyen ve hijyenik koşullara sahip olmayan yoksullara bulaştığı açıklanmıştır. Mikropların vücutta oluşturduğu tahripler, hastalarda ruhsal krizler meydana getirmiştir. Böylece insanlar arası soyutlanmalar, hapis edilmeler, kiliseden dışlanmalar, ritüelsiz ölümler gibi tecrit ve teşhir uygulamaları başlamıştır. Yazar, insanların hayatına doğrudan sirayet eden cüzzam hastalığının, esrarengiz bir biçimde kendiliğinden ortadan kalktığını açıklamıştır.

Kitabın dördüncü bölümünde; Avrupa'ya kara ölümleri getiren veba hastalığından bahsedilmiştir. Nüfusun artışıyla beraber ormanlık alanlar yakılmış, çamurluk alanlar kurutulmuş ve kent sokakları pislikten geçilmez bir hal almıştır. Kıtlığın yüksek seviyelere çıktığı dönemde, veba nükleer bomba etkisi yaratarak Avrupalıları kırıp geçmiştir. Hastalık feodalizmi yıkmış, kapitalizmin temelini atmıştır. Hasat ve kiliseye göre belirlenen zaman, doğrusal-sistemantik boyut kazanmıştır. Latince dili yerine ulusal diller ortaya çıkmış, kiliseye güven azalmıştır. Yazar, çevre şartlarının tertiplenmesi ve insanların konforlu yaşamlara geçişi ile hastalığın duraklamaya geçtiğini belirtmiştir.

Kitabın beşinci bölümünde; Avrupalıların biyolojik silahı olan çiçek hastalığıyla, Yeni Dünya halklarını nasıl fethettiğinden söz edilmiştir. Dini ekseriyetle Yeni Dünya toplumları hijyene önem vermiş ve çevrelerini tahribata uğratmamışlardır. Avrupalılar, bağışıklık kazandığı hastalıkla yerli halkları toplu ölümden geçirmiştir. Sağlık tecrübelerinin yetersiz düzeyde olması, yerlileri hastalığa karşı dirençsiz kılmıştır. Hastalık beraberinde kıtlığı da getirmiştir. Yerliler, hastalığın Tanrı tarafından geldiğine inanmışlardır. Bu nedenle, yerliler danslar eşliğinde Tanrıya yalvararak, eski dünyalarına dönmenin hayalini kurmuşlardır. Yazar, hastalığın uğrattığı felaketle, yerlilerin bir ömür dans etse de hayallerine bir daha kavuşamayacaklarını söylemiştir.

Kitabın altıncı bölümünde; Yeni dünya insanlarından Avrupalılara armağan edilen frengi hastalığından bahsedilmiştir. Cinsel ilişkiler yoluyla insanlara yayılan frengi, Avrupalıların iliklerini kurutarak mezara götürmüştür. Hastalık toplu alanların kullanımını kısıtlamış, evlilik oranlarını düşürmüş, eşlerinden nefret eden kadınların/erkeklerin birbirlerinden ayrılmasına neden olmuştur. Bazı Avrupalılar zinanın yükseldiği dönemde, frenginin kendilerini cezalandırmak için ortaya çıktığını düşünmüştür. İnsanlar arası fiziksel mesafeler kurularak, hastalık kendiliğinden yok olmuştur.

Kitabın yedinci bölümünde; İngilizler tarafından kolonize edilen İrlandalıların, kıtlığı ortadan kaldırmak için ürettikleri patateslerin küflenerek toplumu nasıl zehirlediği anlatılmıştır. Tifüs olarak teşhis edilen hastalık, insanları ateşlere boğarak ciltlerini kurutmuştur. Kıtlık ve hastalığın etkisiyle İrlandalılar göç etmek zorunda kalmıştır. Kimileri göç etmiş kimileri ise İngiliz emperyalizminin boyunduruğu altına girmiştir.

Kitabın sekizinci bölümünde; Sanayi devrimiyle beraber yoksul kitlenin yakalandığı tüberküloz(verem) hastalığından bahsedilmiştir. Yoksul insanların kötü beslenmeleri, rutubetli evlerde yaşıyor olması, pislik içinde duran sokaklarda yürümesi, kirli akan suları içmesi, kömür tozlu oksijenleri çekiyor olması hastalığı tetikleyen etkenlerdir. Yazar, çevre koşullarının iyileştirilmesi ve ekonomik desteklerle hastalığın ortadan kalktığını ifade etmiştir.

Kitabın dokuzuncu bölümünde; ekonomik durumu yetersiz ve sağlık durumu kötü olan insanların muzdarip olduğu AIDS hastalığı konu edinilmiştir. Yazar, hakkında çokça bilgi

olan AIDS hastalığının, ABD'deki eşcinsel hareketlerden kaynaklandığını vurgulamıştır. Biyolojik gereksinimlerine göre hareket etmeyen eşcinsellerin, bağışıklık bozukluğu yaşadığını ve hastalığa yakalandığını açıklamıştır. Böylece yazar, eşcinselleri hiçbir sınırlandırmaya tabi tutmayan ABD'nin ve öngörülebilir gerçekleri saklayan Sağlık Bilimcilerinin, her zaman bu hastalıktan payını alacağını iddia etmiştir.

Kitabın onuncu bölümünde; domuz, at ve ördeklerin evcilleştirilmesiyle yaşamamıza giren grip hastalığından söz edilmiştir. 20. Yüzyılın başlangıcıyla dalgaları tüm dünyaya yayılan hastalık, kimi bölgelerde ölümleri doğurmuştur. Yetkililer tarafından insanlar arası mesafeler kurulmuş, maskeler takılmış ve kurallara uymayanlara cezai yaptırımlar uygulanmıştır. Yazar, ekolojik gerçekler ışığında, gribin her zaman var olacağını söylemiştir.

Kitabın on birinci bölümünde; bilim camiasının mikropları ortadan kaldırmak için geliştirdikleri antibiyotik ve penisilin ilaçlarının doğurduğu sonuçlar tartışılmıştır. İnsan bedenine umarsızca enjekte edilen ilaçlar, bakterilerin yeniden üremesini sağlamıştır. Antibiyotik kimi çocuklarda kulak iltihaplanması, kimi yetişkinlerde ise biyolojik bozukluklara neden olmuştur. Yazar tıpçıların geliştirdikleri ilaçların, ölümsüz mikropları yeniden üreterek, bakteri rönesansı yarattığını açıklamıştır.

Kitabın son bölümünde; yeni kuşak virüslerinden bahsedilmiştir. Yazar, virüslerin kaybolup gittiklerine yönelik tutum ve davranışların yalnızca hayal ve kurgudan ibaret olduğunu söylemiştir. Doğanın seyrini eylemleri neticesiyle istediği gibi değişip dönüştüren insanlık, beklemediği anlarda virüsleri yeniden ortaya çıkarır ve masal şehirleri kırıp geçirir. Yazar, grip, kuduz, Hepatit A, B, C, D gibi hastalıkların tümünü eski kâbusların kahramanları olarak tarif etmiştir. Ayrıca isimlerinin değişebilir olduğunu, ama görevinin her zaman aynı ve değişmez olduğunu belirtmiştir.

Akıcı diliyle göze çarpan eser, çeşitli disiplinlerden elde edilen veriler ışığında kaleme alınmıştır. Özellikle salgın hastalıkların insanların yaşamına nasıl ve ne türden etkilediğine yönelik analizler, okuyucuya farklı bakış açıları katmaktadır. Her bölüme başlamadan önce hastalığın insanlarda oluşturduğu dönemsel krizlere dair şiirlerin yer verilmesi, okuyucuya kitabın içeriğine dair merak uyandırmaktadır. Eser, tarihsel okumalardan yapılan sosyolojik gözlemler, teknik tıbbi bilgiler, hastalık dönemlerinde

inkişaf eden edebiyat ürünlerinden yapılan tahlillerle ele alınmıştır. Derleme olarak değerlendirebileceğimiz bu eserde, bazı zamanlarda aynı döneme ait hastalıkları anlatırken kopmalar yaşanmıştır. Belki de bir derleme eseri olması, bunu etkileyen etmenlerdendir. Kitabın içeriği göz önüne alındığında ana başlıkla çok da uyuşmadığı söylenebilir. Salgın hastalıkların yarattığı toplumsal problemleri de içerecek bir başlık olması eseri daha ilgi çekici kılabilirdi. Ayrıca Avrupalıların Yeni Dünya halklarını yalnızca çiçek hastalığıyla yendiğine yönelik iddialar literatür taramasının eksik kalan yönlerine işaret etmektedir.

Sonuç olarak bakteriler, mikroplar ve virüsler insanın doğayı tahrip etmesiyle öldürücü boyutlar kazanır. Ölümcül etki taşımaları sebebiyle televizyon, sosyal medya, radyo vb. kitle iletişim araçlarında sürekli insanlığın ortak düşmanı olarak hedef gösterilmektedirler. Düşman gibi algıladığımız bu mikrobiyolojik parçacıklar aslında; sömürdüğümüz, yaktığımız, yıktığımız ve katili olduğumuz doğanın gözyaşına dayanamayan sıvılardır. Biz doğaya karşı eylemlerimizi sömürücü emsallerle sürdürdüğümüz sürece ansızın ortaya çıkar ve bizi katletmekle tehdit ederler. Yani, onlar katil değildiler, biz katillerin katilidirler. Hali hazırda yaşamımızı doğrudan etkileyen Covid-19 hastalığı insanların doğaya ne kadar muhtaç olduğunu gözler önüne sermektedir. Doğanın, tahribatçıların pençesinden koparak kendini yenilediği şu süreçte; denizlerin berraklığı arttı, sokak hayvanları caddelere çıkmaya başladı, çeşitli kuşların sesleri duyuldu, oksijenin değeri anlaşıldı. Diyeceğimiz o ki çevreyle empati kurulacak bir fırsat varsa, o gün bugünlerdir. Aksi taksirde yaşamımıza beklenmedik anlarda girerler ve ne kadar çaresiz varlıklar olduğumuzu yeniden hatırlatmak mecburiyetinde kalırlar.